

basis tried to estimate the correlation of direct and figurative (symbolic) perception and realization of proper names. The conclusion was made that figurative perception of onyms is presented in mental lexicon much less than in speech, in texts, which is a proof of paradigmatic organization of onyms in human consciousness.

Key words: proper names, onymic associative dictionary, associate, associative field, mental lexicon, image, symbol, direct and figurative perception of onyms.

Богдана Близнюк (Тернопіль)

ЦЕРКОВНО-ХРИСТІЯНСЬКІ ЧОЛОВІЧИ ІМЕНА В ОСНОВАХ СУЧАСНИХ ГУЦУЛЬСЬКИХ ПРИЗВИЩ

У статті розглядаються чоловічі церковно-християнські імена та їх варіанти, від яких утворені прізвища гуцулів. Охарактеризовано способи творення варіантів імен.

Ключові слова: особове власне ім'я, афреза, синкопа, апокопа, кватитативний іменний суфікс.

Під церковно-християнськими особовими власними іменами розуміємо імена переважно староврейського, грецького, латинського та іншого походження, що поширилися в Україні з прийняттям християнства. Вони введені в святці й церковні календарі і надаються новонародженим, звичайно, при хрещенні. Це були канонізовані церквою імена різних старо- і новозавітних святих, християнських подвижників. І хоча, як зазначає А. Усцінович, християнські імена дуже довго приживалися на слов'янській основі, все одно вони були незрозумілими за значенням і важкими для вимови [Усцінович: 108].

Гуцульські прізвища, в основах яких відображені українські адаптовані чоловічі церковно-християнські імена, – це передовсім утворення від православних імен, властивих і греко-католикам, якими після прийняття в Галичині і Закарпатті унії були й гуцули. Однак при зіставленні досліджуваної категорії гуцульських прізвищ із церковними православними святцями [див. *Полный христианский месяцеслов*. – Київ, 1845] виявлено, що далеко не всі з цих імен були

однаково продуктивними при творенні українських гуцульських прізвищ, а ще ряд імен не використовувався у їх формуванні взагалі.

Найпоширенішими були імена популярних у певній місцевості церковних святих, напр. *Григорія, Дмитра, Миколая (Николая), Петра, Юрія* і ін. і непопулярними або й неживаними були імена "немилозвучні", що асоціювалися з якимись негативними поняттями. До того ж вибір церковно-християнських імен (отже, і їх поширення) був тісно пов'язаний із різними місцевими забобонами [Худаш: 185], так званою містиккою імен [Никонов: 7]. Все це певною мірою стосується і поширення церковно-християнських імен у гуцулів та творення від цих імен гуцульських прізвищ.

У сучасних гуцульських прізвищах знайшли своє відображення такі чоловічі православні канонічні імена: *Григорій (33)*, Петро (28), Степан (23), Лук'ян (20), Михайло (20), Іван (20), Юрій (19), Тимофій (18), Семен (18), Никифор (15), Андрій (13), Костянтин (12), Василь (11), Дмитро (11), Кузьма (11), Олександр (10), Матвій (10), Сава (10), Прокіп (10), Лазар (8), Павло (8), Роман (8), Ілля (7), Гаверило (7), Карпо (7), Фока (7)*. Менш поширеними на території Гуцульщини були імена: *Артем (6), Антон (5), Георгій (5), Данило (5), Денис (5), Демид (5), Дем'ян (4), Захар (4), Кіндрат (6), Лук'ян (4), Максим (4), Марко (5), Мартин (5), Микита (4), Мойсей (4), Назар (4), Онуфрій (4), Сидір (3), Феодосій (3), Яким (3)*.

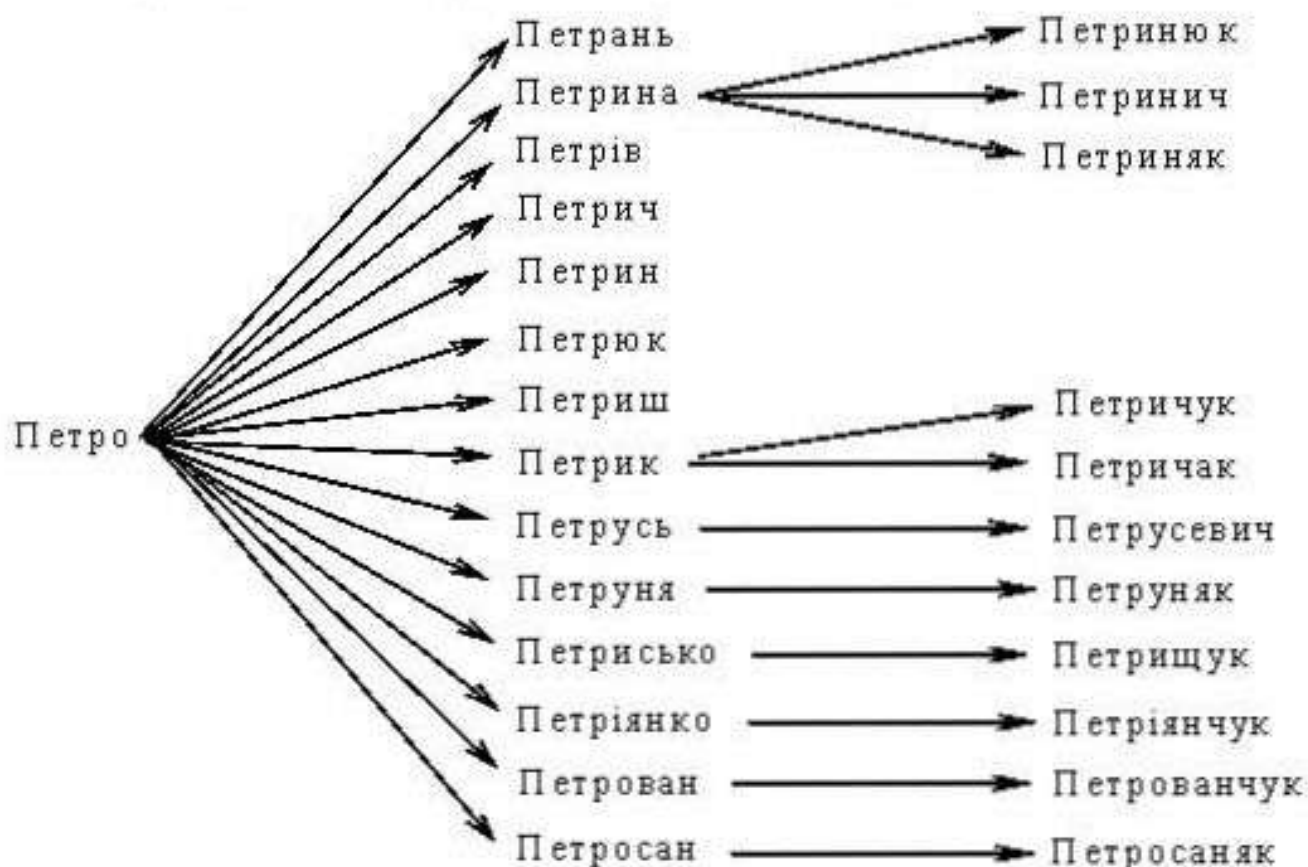
Від імен *Абрам, Адам, Август, Антип, Валерій, Герасим, Герман, Гордій, Ісотит, Давид, Дарій, Кантимир, Касіян, Кирило, Клим, Конон, Корнило, Лавро, Ларіон, Лев, Леонтій, Макар, Маковії, Матвій, Мирон, Наум, Нестор, Омелян, Онисим, Потап, Порфірій, Сергій, Серафим, Сидор, Танасій, Тарас, Терентій, Йосип, Ярохтей* утворено всього по 1-2 прізвища. Важливо зазначити, що в основах ряду сучасних гуцульських прізвищ знайшли своє відображення й імена старі, рідковживані не тільки в гуцульському, але й у загальноукраїнському іменнику. Такі імена, як зауважує стосовно аналогічного явища в російській антропонімії О. Сулова, настільки відрізняються від частовживаних традиційних імен, що співвідносяться з іншими реаліями [Сулова: 257].

---

* У дужках подаємо кількість прізвищ, утворених від цих імен та їх структурних варіантів.

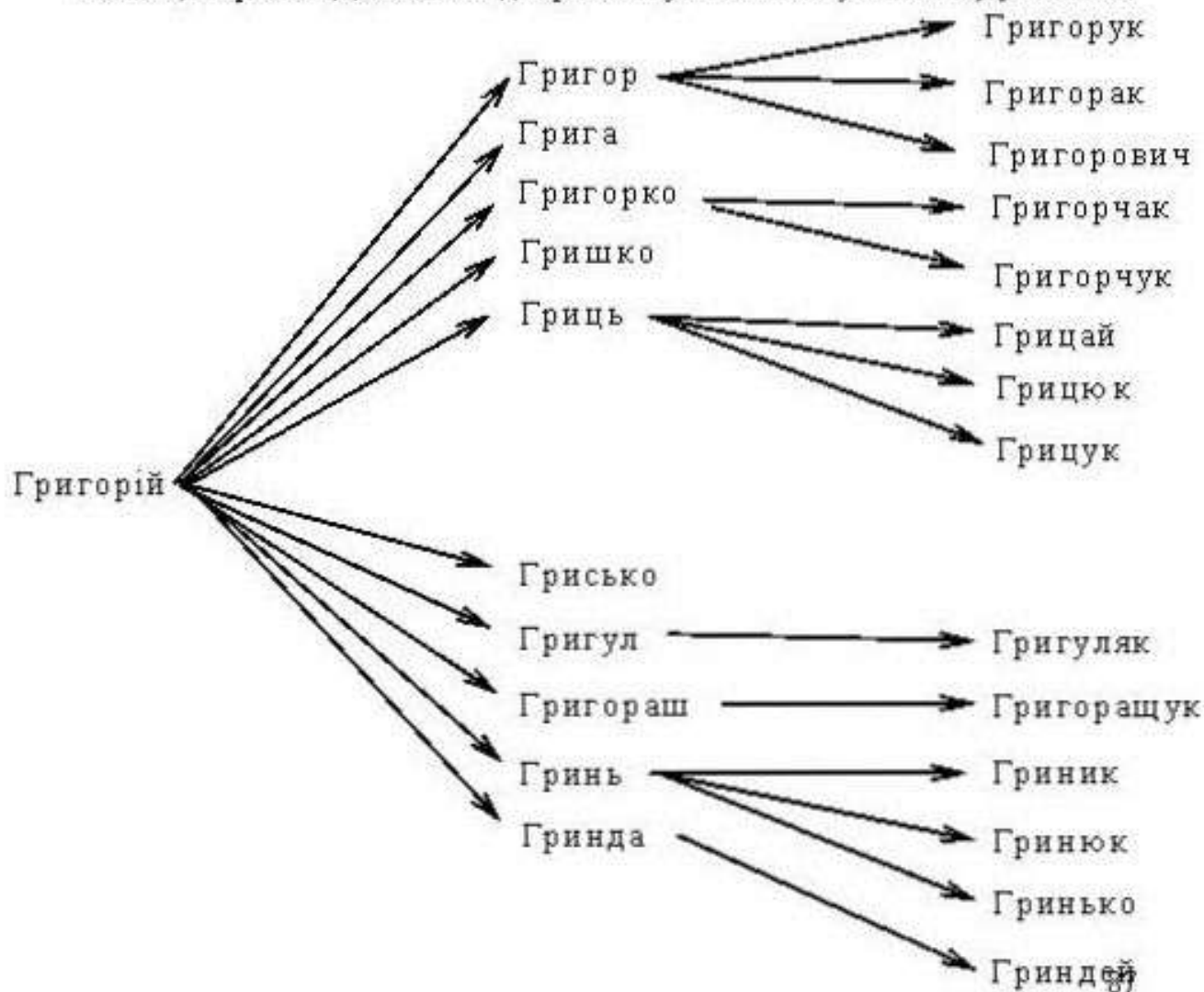
Імена *Адельфій, Ананій, Ангел, Дій, Єме́ній, Євстратій, Гіларій, Горганій, Інатій, Ісаєр, Ісай, Ісак, Ісус, Кирик, Кифа, Ликаріон, Лот, Манафей, Марсатій, Мартирій, Паладій, Саман, Сила, Соломон, Тит, Фіва, Філ, Фітит* мотивують по одному прізвищу. З усіх церковно-християнських чоловічих імен, які є у святцях, в основах гуцульських прізвищ використано лише 127, причому цілий ряд із них засвідчений тільки в 1-3-х прізвищах. Отож, такі імена, як *Абрам, Адам, Август, Манафей, Наум, Паладій* та інші не були поширеними серед гуцулів у час формування їх прізвищ, а вживалися як раритети. Це могли бути так звані "принесені" імена, дані новонародженим від календарного імені святого, в день святкування якого вони народилися.

Зате продуктивні, частовживані імена на Гуцульщині творять цілі багаті гнізда прізвищ. Для прикладу наведемо найчисельніші з цих гнізд із вершинами *Петро* та *Іван*.

Необхідно зазначити і те, що деякі з досліджуваних прізвищ, які за співзвучністю можна зіставити з християнськими українськими адаптованими чоловічими іменами, можна також виводити і від відповідних церковно-християнських жіночих імен, а подекуди і від давніх традиційних генетично слов'янських імен, наприклад *Домнюк* (<чол. *Домн* або жін. *Домна, Домніка*); *Манюк* (<чол. *Ман* < *Манко* < *Мануїл* < *Емануїл* або жін. *Маня* < *Мариня* < *Марина* або слов. автохт. *Ман* < *Маниславь*); *Мартиш* (<чол. *Март* < *Мартин* або жін. *Марта*); *Гальчук* (<чол. *Галько* < *Галь* < *Галакціон* або *Галька* < *Галя* < *Галина* або слов. автохт. *Галь* < *Галимирь*).

Досліджувані прізвища, в основах яких відображені чоловічі церковно-християнські імена, з огляду на структуру основ останніх, поділяються на прізвища, в яких простежуються повні імена та їх основи, і прізвища, в яких відображені усічені або усічено-суфіксальні

варіанти імен.

Перші становлять 60% від усіх прізвищ, утворених від чоловічих церковно-християнських імен. За своєю структурою ці прізвища репрезентують такі моделі:

а) повне ім'я: *Ананій, Артем, Герман, Дарій, Дем'ян, Касіян, Лазар, Ларіон, Макар, Мартин, Митрофан, Нестор, Петро, Пилип, Роман, Сергій, Северин, Степан, Фока, Яків, Ярема*. На думку П. Чучки, подібні прізвища з'явилися і функціонували не в ареалах побутування співзвучних імен, а, як правило, поза цим ареалом, іноді на досить значній відстані від них [Чучка 1969 : 526];

б) повна іменна основа + патронімний або посесивний формант: *Абрам-юк, Адам-ович, Ангел-юк, Антон-як, Васил-юк, Димид-юк, Захар-ук, Іван-ів, Мйрон-ів, Олександр-ук, Остап-юк, Семен-ів, Сидор-ук, Тарас-юк, Федор-юк*;

в) повна іменна основа + квалітативний іменний суфікс: *Лук-ань, Петр-ань, Лук-аш, Петр-аш, Гаврил-ко, Герасим-ко, Назар-ець, Роман-ець, Яков-ець; Тит-ула, Петр-ина, Петр-очко, Фот-исько*;

г) повна іменна основа + квалітативний іменний суфікс + патронімний формант: *Васил-аш-чук, Гаврил-аш-чук, Данил-аш-чук, Тит-ан-юк*.

Структура прізвищ в основах яких відображені усічені та усічено-суфіксальні варіанти чоловічих церковно-християнських імен, є досить різноманітною. Механізм творення таких варіантів ґрунтовно висвітлений у праці П. Чучки [Чучка 1970]. Гуцульські прізвища аналізованого типу можна поділити на такі розряди:

а) прізвища, в основах яких відображені чоловічі імена з усіченням початку імені (явище аферези): *Китин* (<Микита), *Кифоряк* (<Никифор), *Митрюк* (<Дмитро), *Стратійчук* (<Евстратій), *Сук* (<Ісус), *Тафійчук* (<Евстафій), *Тонюк* (<Антон), *Фрей, Фреюк* (<Онуфрій), *Хар, Харук* (<Захар або Харитон);

б) прізвища, в основах яких відображені чоловічі імена з усіченням у середині (явище синкопи): *Никоряк* (<Никанор або Никифор), *Сенюк* (<Семен), *Феняк* (<Феофан), *Хариняк* (<Харитон або жін. Харитина);

в) прізвища, в основах яких відображені чоловічі імена з усіченням кінця (явище апонопи): *Аксюк* (<Аксентій), *Грига*

(<Григорій), *До джук* (<Додон), *Зенич* (<Зеновій), *Кондрюк, Кондревич* (<Кондратій), *Кузич* (<Кузьма), *Сем'юк* (<Семен), *Федю* (<Федір);

г) прізвища, в основах яких відображені чоловічі імена з усіченням початку та кінця: *Дроняк* (<Андроній), *Менюк* (<Евменій), *Лесюк* (<Олексій), *Філяк* (<Памфілій);

д) прізвища, в основах яких відображені усічено-суфіксальні варіанти імен різних рівнів деривації: *Андрусик* (<Андр-ус'<Андрій), *Андрусів* (<Андр-ух<Андрій), *Васькан, Васкул* (<Вас'-ко<Василь), *Гаврищук* (<Гавр-иш<Гавриіл), *Гриндей* (<Гри-н-да<Грин'<Григорій), *Івасюк* (<Іва-с'<Іван), *Мацюк* (<Ма-ц'<Матвей), *Мисюга, Мисюра* (<Ми-с'<Михайло), *Мицюк* (<Ми-ц'<Микола), *Низюк* (<Ни-ц'<Никифор), *Тимків* (<Тим-ко<Тимофій).

В основах аналізованих прізвищ вживаються народно-літературні варіанти імен, що побутують переважно на Гуцульщині: *Штефурак* (<Штефура<Стефан), *Юринюк* (<Юрина<Юрій).

Творення прізвищ від таких різноманітних варіантів імен не є явищем характерним лише для гуцульської антропонімії. Воно мало місце й на інших територіях України, про що свідчать дослідження з української історичної антропонімії XIV-XVI ст. [Керста: 95].

Отже, чоловічі церковно-християнські імена в усій різноманітності народних іменотворчих адаптованих типів різних усічених (гіпокористичних і пейоративних) форм займали основне місце у творенні прізвищ гуцулів.

ЛІТЕРАТУРА

Керста: Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. -К.: Наукова думка, 1984. – 152 с.

Никонов: Никонов В. А. Имя и общество. – М.: Наука, 1974. – 142 с.

Месяцеслов: Полный христіанский месяцесловъ. – К., 1845. – 500 с.

Сулова: Сулова А. В. Старые календарные имена в современном русском языке // Восточнославянская ономастика. Материалы и исследования. – М.: Наука, 1979. – С. 255-261.

Усціновіч: Усціновіч А. К. Антрапанімія Гродзеншчыны і Брестшчыны /XIV-XVIII ст. – Мінск, 1975. – 124с.

Худаш: Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – 236 с.

Чучка 1969: Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. Рукопись дисс... доктора філол. наук. – Ужгород, 1969. – 978 с.

Чучка 1970: Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена: Конспект лекцій. – Ужгород, 1970. – 102 с.

Bohdana Blysnuk. Church christian men's names in the basis of Hutzul surnames. *The article deals with men's Christian names and their variants, from which Hutsul surnames have been formed. The ways of formation of the name variants have been characterized and described.*

Key words: proper name, aphaeresis, syncope, apocope qualitative nominal suffix

Галина Бачинська (Тернопіль)

ПРИЗВИЩА УКРАЇНЦІВ – ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ІЗ ПОЛЬЩІ, МОТИВОВАНІ СУФІКСАЛЬНИМИ ТА УСІЧЕНО – СУФІКСАЛЬНИМИ ЧОЛОВІЧИМИ ІМЕНАМИ

У статті проаналізовано прізвища українців – переселенців з Польщі, мотивовані суфіксальними та усічено-суфіксальними чоловічими іменами, здійснено аналіз варіантів християнських імен в основах прізвищ переселенців і визначено найпродуктивніші форманти при творенні аналізованих онімів.

Ключові слова: антропонімія, онім, іменні основи, релятивна лексика.

Суфіксальні й усічено-суфіксальні імена в основах прізвищ переселенців ілюструють найрізноманітніші антропонімні суфікси та різні способи їх поєднання з повними, усіченими, усічено-суфіксальними, основами.

Усічено-суфіксальними, услід за П. Чучкою, вважаємо варіанти імен, де суфікс додається до такої частини імені, яка як реальне ім'я самостійно не функціонує, а становить собою структуру відкритого складу основи чи навіть один звук повного імені [Чучка: 88]. Цю